

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЦИБУХ Олена Валеріївна

УДК 340.12

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
КОМУНІКАТИВНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ
У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність: 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Гарасимів Тарас Зеновійович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
начальник кафедри теорії та
історії держави і права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Козловський Антон Антонович,
Національний транспортний університет,
завідувач кафедри конституційного та
адміністративного права;

кандидат юридичних наук
Боднар Сергій Богданович,
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, доцент кафедри
теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться «22» червня 2011р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «20» травня 2011р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. XXI століття, серед інших викликів, поставило перед Українською державою питання про вибір місця в системах колективної безпеки. Україні, що на початку 1990-х рр. приступила до вироблення внутрішньої політики, тепер потрібно самостійно формувати зовнішню політику на перетині сучасних геополітичних інтересів, у суперечливому стратегічному трикутнику США – ЄС – Росія.

При виробленні курсу новітньої зовнішньої державної політики особливого пріоритету набуває міжнародний комунікативно-дискурсивний ресурс, сформований на основі правового подолання розбіжностей у позиціях різних країн. Концептуально важливо визначити та усталити правову комунікативно-дискурсивну раціональність частиною міжнародної державної політики України, в якій «найвищою преференцією» є національні інтереси, що реалізуються через інтернаціональні правові комунікативні дії міжнародного рівня.

Міжнародна комунікативна раціональність – це здатність до мотивованого вибору збалансованих правових способів вербальної та невербальної взаємодії у рамках міжнародних інтеракцій з метою вироблення раціональних позицій у системі нормативних регуляторів співпраці.

Незаперечний факт універсалізації розвитку взаємин на нинішньому етапі спричинений державотворчими завданнями та глобалізацією міжнародних стосунків, сучасними загрозами міжнародній безпеці і світопорядку, що вимагають для свого розв'язання перш за все не військових підходів, а раціональної взаємодії через правову комунікацію, міжнародні перемовини.

Проблеми комунікативної взаємодії міжнародного рівня, на жаль, до сьогодні зрідка перебували у полі зору дослідників, окрім деяких її аспектів у працях таких учених, як Н. Автономова, К.-О. Апель, Е. Бенвеніст, Л. Вітгенштейн, Ю. Габермас, Ж.-Ф. Ліотар, О. Мережко, П. Рабінович, З. Сокулер, Ю. Степанів, М. Фуко, М. ван Хоек, С. Шеретов та ін.

Філософсько-правовий напрям репрезентують праці А. Любова, В. Бачиніна, Т. Гарасиміва, О. Данільяна, Д. Керимова, А. Козловського, С. Максимова, Д. Масленникова, В. Нерсисянца, А. Полякова, Е. Соловійова, С. Сливки, І. Шутака.

Комунікативна раціональність із філософських позицій представлена: працями «неокласиків» соціальної філософії (В. Афанасьєва, Л. Буєвої, А. Брудного, П. Гайденко, Ю. Давидова, Ю. Замошкіна, В. Мансурова, К. Мегрелідзе, Б. Паригіна, Е. Соловійова, А. Спіркіна, В. Тюхтіна, Б. Українцева, А. Урсула); київської філософської школи (М. Булатов, В. Горський, В. Іванов, С. Кримський, А. Лой, М. Мокляк, В. Табачковський, В. Шинкарук). Комунікативну практику з культурологічних позицій досліджували Л. Березницька, О. Злобіна, А. Єрмоленко, Т. Кононенко, С. Кошарний, В. Малахов, В. Пазенко, Л. Ситниченко, М. Тур, Н. Хамітов та ін.

Онтологічний підхід до культури, у т. ч. її комунікативний характер, описали у своїх працях такі дослідники, як Г. Батіщев, Є. Бистрицький, В. Біблер, Л. Буєва, О. Злобіна, П. Копнін, В. Межуєв, С. Пролєєв, Е. Соловйов, М. Тарасенко та ін.

До вивчення об'єкту міжкультурної комунікації долучилися С. Артановський, В. Біблер, Ю. Бромлей, П. Гайденко, Н. Іконнікова, Л. Іоніна, Н. Лисиця, А. Паніна, Б. Старостін, В. Шкода та ін.

Разом з тим комплексного філософсько-правового аналізу комунікативних дій різних сторін перемовного процесу досі не здійснено. Відтак недоліки у взаємодії суб'єктів права, особливо на міжнародному рівні, неодноразово спричиняли негативні наслідки в українському державотворенні.

Щоб забезпечити раціональність міжкультурної комунікації, у т. ч. дипломатичних взаємин, активізованих у перемовних процесах в умовах посилення міждержавних зв'язків, необхідним стає філософсько-правове осмислення результативності/нерезультативності перемовної практики у плані додержання прав суб'єктів комунікації. Численні прорахунки суверенної держави виникають там і тоді, коли гарантовані однаково рівні права перемовників порушуються через знівелювання комунікатором прав і свобод іншого суб'єкта, які забезпечують у дискурсі (відповідно до міжнародних норм) умови досягнення рівності та справедливості.

Відтак сутнісним у цьому концепті є окреслення кола філософсько-правових оцінок перемовного процесу та їхньої детермінованості у сучасному європейському праворозумінні і порозумінні суб'єктів.

Дослідження ґрунтується на контексті нової самоідентифікації України як «позаблокової держави», в якому саме міжнародно-правова комунікативна раціональність постає вихідною передумовою успішного творення міжнародно-правового дискурсу держави.

Поставлені завдання викликають потребу вести дослідження крізь призму норм міжнародного права з урахуванням низки сучасних особливостей міжнародної комунікації та принципів її організації: поява т. зв. поновних перемовин (сесії Генеральної Асамблеї ООН, саміти «Великої вісімки», сесії ОБСЄ), застосування як способу прийняття рішень консенсусу.

Теоретичною і методологічною основою дисертації є Конституція України, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» 2010 р., Закон України «Про основи національної безпеки України» 2003 р., документи, що становлять договірно-правову базу відносин Україна-НАТО та Україна-Європейський Союз, у тому числі Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, Угода про Партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами 1994 р., План дій «Україна-Європейський Союз» 2005 р., матеріали парламентських слухань щодо співробітництва з НАТО 2002 р. та матеріали слухань Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції 2008 р., Конвенція про захист прав людини та основних свобод тощо.

Основні норми міжкультурної комунікативної раціональності вибудовуються на міжнародних стандартах юридичного забезпечення прав і свобод людини, оскільки норми міжнародного права у сфері захисту прав людини є обов'язковими для всіх держав та їхніх органів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками «Розробка методології теорії держави і права, філософії права» (державний реєстраційний номер 0106U003648); «Проблеми наукового забезпечення професійної діяльності органів внутрішніх справ в умовах розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні» (державний реєстраційний номер 0106U003639); «Філософсько-правові та теоретико-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (державний реєстраційний номер 0109U007855).

Мета і завдання дослідження. *Мета* полягає у комплексному науковому висвітленні системної еволюції міжнародно-правової комунікації та її теоретичних описів у європейській специфікації комунікативної раціональності та національних рис міжнародно-правового дискурсу.

Досягнення мети зумовило необхідність постановки таких конкретних завдань:

- сформулювати визначення понять «комунікативна раціональність», «міжнародно-правовий дискурс» та розкрити їхні складові;
- здійснити соціально-історичний аналіз взаємозв'язків започаткованих та сучасних форм міжнародно-правової комунікації з ідеями та умовами їхнього функціонування, критеріального зіставлення оцінок правової міжкультурної комунікації з обставинами соціально-історичного розвитку;
- проаналізувати антропологічно-правові та аксіологічно-правові основи міжнародно-правового дискурсу;
- окреслити сучасні правові рамки міжнародної взаємодії у комунікативних процесах держав;
- узагальнити модифікації ідеальної моделі міжнародно-правового дискурсу у досягненні глобалізаційно-геополітичних намірів України;
- систематизувати особливості герменевтичного поля міжнародно-правової комунікації;
- встановити критеріальні ознаки правової ефективності міжнародно-правового дискурсу;
- узагальнити спостереження щодо досягнення національно-правових домінант міжнародно-правового дискурсу у державотворчому процесі;
- проаналізувати втілення у практику взаємин держав правових стратегій подолання їхніх розбіжностей;
- з'ясувати еволюційну сутність моделювання консенсусу і компромісу як способів комунікативної раціональності на етапі відстоювання національних інтересів у взаємодії з іншими державами.

Об'єкт дослідження – комунікативна раціональність міжнародних відносин.

Предмет дослідження – філософсько-правові засади комунікативної раціональності у міжнародно-правовому дискурсі.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження становить діалектико-матеріалістичний метод, який сприяє аналізу об'єкта дослідження у контексті поєднання потреб науки і практики. Використана система методів наукового пізнання: загальнонаукові методи системного аналізу, загальнофілософські, спеціально-наукові методи, що дозволяють аналізувати проблеми в єдності змісту та міжнародно-правової форми, застосовувати комунікативний підхід із комплексом загальноправових, філософських, герменевтичних, аксіологічних принципів. Комплексний підхід до філософських та спеціально-наукових методів філософії права, юридичної думки дозволили забезпечити аналіз специфіки комунікативної раціональності у системній єдності соціоонтологічних та культурно-правових вимірів.

У дисертації використано *природно-правову методологію* – при дослідженні аксіологічно-правових засад комунікативної раціональності у міжнародно-правовому дискурсі (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1);

– *діалектичний метод* – при розгляді взаємозумовленості національно-правових домінант міжнародно-правовим дискурсом, його правовою ефективністю (підрозділи 2.3; 3.1);

– *герменевтичний метод* – у трактуванні філософсько-правової парадигми герменевтичного поля міжнародно-правового дискурсу (підрозділ 2.2);

– *історико-філософський метод* – при дослідженні історіографії поглядів на міжнародно-правовий дискурс (підрозділи 1.1; 1.3); а також *спеціально-правові методи*, зокрема:

– *порівняльно-правовий* – для виявлення особливостей розуміння феномену комунікативної раціональності та узагальнення сучасного зарубіжного досвіду (1.1; 1.3);

– *історико-правовий метод* з його діахронічним та синхронічним спектром для характеристики еволюційного моделювання раціоналізації міжнародно-правової комунікації, оцінки наявних теоретичних поглядів щодо неї (підрозділи 1.1; 1.3);

– *догматичний* – у тлумаченні юридичних категорій, поглибленні та уточненні понятійно-категоріального апарату (1.1; 1.2; 1.3; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1; 3.3.).

При оцінці міжнародно-правової дискурс-практики і взаємодії із комунікантами використані відповідні *формально-логічні методи* аналізу, синтезу, індукції та дедукції, абстрагування, узагальнення, ідеалізації (підрозділи 2.1, 2.2).

Системно-структурний, логіко-семантичний та структурно-функціональний методи застосовано для аналізу складових елементів міжнародно-правового дискурсу (розділи II–III).

Робота виконана на основі принципу наукового плюралізму. У ході дослідження вивчені відповідно до предмету аналізу праці із філософії права, теорії права, міжнародного права, теорії та історії й інших дисциплін. Емпіричну базу дослідження склали міжнародні правові документи, вітчизняний законодавчий фонд, практика перемовин, аналітичні дані ЗМІ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* у вітчизняній філософсько-правовій теорії феномен міжнародно-правової комунікації досліджується як об'єктивне явище в розвитку нової комунікативно-функціональної парадигми, основним поняттям якої є комунікативна раціональність міжнародно-правового дискурсу.

Вперше:

- систематизовано наукові підходи до концепту комунікативної раціональності у міжнародно-правовому дискурсі;

- обґрунтовано домінантне розуміння міжнародно-правового дискурсу як простору, в якому здійснюються міжнародні взаємозв'язки у світі і функціонують тексти у найширшому значенні слова;

- доведено подекуди суперечливий характер міжнародно-правового дискурсу, зумовленого конфронтуючими інтенціями сторін на фоні ускладнення глобально-цивілізаційних процесів;

- виокремлено основні риси міжнародно-правового дискурсу та його ідеальні моделі такі, як контекстуальність, особистісність, процесуальність, міжнародно-правова автономність на рівні держав, визнання значущості кожного ціннісного світу, рівноправності і взаємовідповідальності суб'єктів комунікації;

- показано дискурсивний радикал як раціонально- і функціонально-комунікативне бачення сутності предмета договору, уведення у предметне поле суб'єктного (людського) чинника;

- акцентовано дискурс-онтологічні локалізації, серед яких домінують національні пріоритети, соціальні світи, правила і норми діалогу, скеровані на досягнення угоди, консенсусу, компромісу, подолання тиску і зневажання опонент-суб'єктів;

- схарактеризовано міжнародно-правові комунікативні естетичні смисли у сфері «відносини» (конфліктогенність, подолання інтенцій привласнення права розпоряджатися світом);

- акцентовано увагу на конкретизації поняття правової комунікації як об'єктивно сформованої міжнародної взаємодії між суб'єктами міжнародно-правових відносин, спрямованих на досягнення комунікативної раціональності у координації та врегулюванні спірних питань.

Удосконалено:

- на ґрунті філософсько-правового підходу окреслено пріоритети та цільові настанови розуміння реальної взаємодії права (національного і міжнародного), змістовно зорієнтовані на питома національне начало в розбудові міжнародно-правового дискурсу;

– на основі результатування наслідків міждержавних взаємин простежено єдність загальноноормативного та комунікативно-ситуативного у юридичному регулюванні міжнародно-правового дискурсу;

– на підставі аналізу удосконалено розуміння того, що разом із визнанням загальної системи взаємодії перемовних сторін вказано на неминучість наявності оцінковості, соціальних протиріч і потреби системно працювати над вивченням конкретно-історичних та культурно зумовлених інших систем права з метою передбачуваної перспективізації комунікативної раціональності у побудові міжнародно-правового дискурсу.

Отримали подальший розвиток питання:

– виявлення інструментальної цінності підходів МПД у правознавстві та міжнародній юридичній практиці;

– викладення розуміння соціально-історичних причин звернення до комунікативних ідей у філософії права;

– реконструювання комунікативно-правових підходів до міжнародно-правового регулювання міжкультурної комунікації на основі системного аналізу пам'яток права;

– з'ясування залежності змісту міжнародно-правової комунікації (далі – МПК) від процесу створення і функціонування таких смислових значень, які унеможливають МПК у рамках комунікативної раціональності;

– здійснення інтерпретації загального поняття МПК у державно-юридичній діяльності у контексті комунікативної раціональності, яка вказує на якісні, сутнісно-смислові, соціально-змістові аспекти міжнародних правовідносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у подальшій науковій розробці проблем раціональності моделювання міжкультурних комунікативних актів;

– у законодавчій діяльності з метою трансформації сучасного міжнародно-правового дискурсу;

– у правозастосовній практиці державних органів, а також міжнародних інститутів з метою вдосконалення практики взаємин між державами і народами, захисту прав і свобод людини і громадянина;

– у міжкультурних просвітницьких заходах, спрямованих на утвердження прав людини і її свобод, рівності і справедливості;

– у навчальному процесі при викладанні нормативних дисциплін «Філософія права», «Філософія», «Міжнародне право», «Конституційне право України» та ін.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ, а також під час участі в роботі наукових та науково-практичних конференцій різного рівня: Міжнародній науково-практичній конференції курсантів і студентів Львівського державного університету

внутрішніх справ (м. Львів, 2006); науково-практичному семінарі «Юридична наука та актуальні проблеми забезпечення прав людини» (м. Львів, 2008); V Міжвузівській науково-практичній конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2009); Міжнародній конференції, присвяченій М. Шкільнику (м. Львів, 2009); II Всеукраїнському «круглому столі» «Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 2010); Всеукраїнському «круглому столі» «Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (м. Львів, 2010); у роботі «круглого столу» до 60-річчя підписання «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» (м. Львів, 2010).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в десяти наукових статтях, три з яких опубліковані у фахових виданнях, що належать до переліку затверджених ВАК України.

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями і структурно-логічними її параметрами. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 219 сторінок, з них 173 сторінки основного тексту, додатки розміщені на 19 сторінках, список використаних джерел - на 27 сторінках і налічує 285 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, висвітлено рівень вивчення теми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, його методологічну основу, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їхнє практичне значення, вказано здійснену апробацію та опублікування результатів дослідження, його структуру та обсяг.

Розділ 1 «Філософсько-правовий контекст структурування українських комунікативно-перемовних позицій у новому світопорядку» присвячено аналізу філософсько-правових концепцій міжнародно-правового дискурсу як соціального явища.

У підрозділі 1.1. *«Історіографія поглядів на міжнародно-правовий дискурс»* здійснено систематизований аналіз наукових досліджень зазначеної проблематики, на підставі якого доведено, що міжнародно-правовий дискурс відіграє сутнісну державотворчу роль в історії становлення і розвитку України. Автор формує розуміння міжнародно-правового дискурсу як правового простору, в якому здійснюється комунікативно-правовий акт, призначений для фіксації, збереження, консенсуалізації і передачі юридично-значущих інформацій та забезпечення раціональних результатів взаємодії міжнародного значення.

Методологічним підґрунтям критичного дискурс-аналізу є міжнародно-правова комунікативна раціональність, екзистенційно-феноменологічна концепція права, в якій міжнародне право – це право апелювати до суб'єкт-суб'єктної рівності і справедливості як форми міжкультурного людського співіснування у контексті правового дискурсу, що є засобом глобального перетворення соціальної реальності.

Підрозділ 1.2. «Антропологічно-правові та аксіологічно-правові основи аналізу міжнародно-правового дискурсу» присвячений аналізу сфери дії міжнародного права у контексті визнання взаємозв'язку між такими його складовими, як: 1) комунікація («людські стосунки»); 2) аксіологія («максимум цінностей») і 3) герменевтика (розуміння цінностей). На основі складових зроблений висновок про те, що загальні цінності (контекстуальність, процесуальність, міжнародно-правова автономність, рівноправність визнання цінності кожного суб'єкта комунікації) становлять фундамент міжнародного дискурсу і визначають ступінь його раціональності.

Саме міжнародне право як система укладених ієрархічно певних соціально-юридичних цінностей міжнародного характеру цілком аксіологічне, а відтак, воно регламентує практику реалізації норм на основі визнання взаємозв'язку всіх його суб'єктів, які творять фундамент міжнародного дискурсу. Ключовим у комунікативних взаєминах постає питання про наявність ґрунтовно підготовленої для них договірно-правової бази, що передбачає перелік укладених угод, аналіз на основі верховенства права виконання досягнутих домовленостей та обґрунтованих пропозицій на перспективу.

У підрозділі 1.3. «Договірно-правові основи комунікативної раціональності: історичні засади формування та їх еволюційний поступ» обґрунтовано, що комунікативна раціональність – це здатність до мотивованого вибору збалансованих правових способів взаємодії у рамках міжнародних інтеракцій із метою вироблення раціональних позицій у системі нормативних регулятивів співпраці.

Комунікативна раціональність, орієнтована на взаєморозуміння, вибудовується на засадах міри розуму у виборі комунікативних дій щодо рішень, вибору альтернативних можливостей чи нормативних обмежень, які спираються на історичні традиції взаємодії держав і народів та реалії сьогоденних обставин, за умов достатніх підстав (законів, фактів, аксіом), раціонального пізнання істини. Проаналізовано договірно-правову сферу в її історичній ретроспекції як основу дії та визрівання принципів взаємодії на етапі становлення і розвитку міжнародно-правового дискурсу, його складової – міжнародно-правових перемовин – як одного із найстаріших інститутів міжнародного права, що історично складався на основі звичаєво-правових норм.

У розділі II **«Правові рамки міжнародної взаємодії у комунікативних процесах держав та їх філософсько-правове обґрунтування»** висвітлені правові межі розгортання комунікативної раціональності у міжнародно-

правовому дискурсі, які виступають індикатором рівня нормативності взаємодії держав і народів.

У підрозділі 2.1. *«Ідеальна модель міжнародно-правового дискурсу у контексті глобалізаційно-геополітичних намірів України»* обґрунтований даний підхід як диференційована система зв'язків у політико-економічному бутті суб'єктів міжнародного права, сформований національно-правовими нормами і нормами комунікативної поведінки міжнародної спільноти.

Ідея ідеальної комунікативної міжнародної взаємодії як регулятивного стимулу взаємовідносин держав проростає на ґрунті філософсько-морального підходу до права, правової свідомості. Вона (ідея) є категорією природного права, яке відображає конструктивне співвідношення природного і позитивного права, моральності і права, закону і права; ідеальний міжнародно-правовий дискурс – комунікативний процес взаємодії, в якому беруть участь рівновідповідальні учасники, які через належно аргументовані інтенції, усуваючи примус у структурі комунікації, виходять на справедливе з позицій норм міжнародного і національного права рішення в узгодженні своїх національних та міжнародних інтересів.

Через зміст підрозділу 2.2. *«Філософсько-правова парадигма герменевтичного поля у міжнародно-правовій комунікації»* розкривається потреба герменевтичного аналізу міжнародно-правового дискурсу, що зумовлена значною мірою ускладненням міжнародних комунікативних зв'язків, широким спектром використання комунікаційних систем, упровадженням новітніх технологій впливу на громадську думку, використанням складних знакових систем. У зв'язку з цим зазначена стрімка непередбачувана трансформація комунікативної перцепції, що виникає на основі значних розбіжностей між досвідом світосприймання навколишніх подій і фактів та рівнем розвитку міжнародно-правових відносин.

Через нескінченний потенціал багатозначності понять, кожний усний чи письмовий вислів теж постає, до певної міри, артикуляцією чи інновацією. Відтак, стверджено, що дискурси – це незавершені структури. Тобто, завжди є місце для боротьби за те, якою саме буде структура, які дискурси повинні превалювати, і яке значення може бути приписане знакам.

У підрозділі 2.3. *«Правова ефективність міжнародно-правового дискурсу»* розкривається сутність правової ефективності як системи правових цінностей для забезпечення їхнього функціонування у глобальному вимірі.

В основу ефективності міжнародно-правового дискурсу (далі – МПД) покладений інформаційний обмін задля досягнення комунікативної мети у процесі створення дискурсу (обміркування, планування, обговорення, документальне оформлення) на основі слухання, сприйняття, аналізу та інтерпретації з урахуванням цілісності національних і міжнародних норм, що регулюють міжнародні відносини між суб'єктами. Саме міжнародне право в міжнародному порядку програмує рівень ефективності МПД. Крім нього,

складові елементи міжнародного порядку – мораль, ввічливість, загальнодержавна нормативна система, політичні норми, практика – диктують рамки міжнародно-правового дискурсу, моделюють його на основі повної добровільності та відкритості до діалогу.

На рівень ефективності МПД здійснюють вплив національні, історичні контакти та дискурси, культурні стандарти, морально-правові засади діяльності держав і народів, дискурс-клімат перемовин у додержанні національних і міжнародних норм права, мовні відповідники адекватності стилю ведення перемовин.

У розділі III «Дискурс-онтологічні локалізації правового забезпечення геостратегічних шансів України» зроблена спроба аналізу тих чинників, які універсалізують комунікативну раціональність і створюють еволюційне поле для співпраці держав і народів світу.

У підрозділі 3.1. «Національно-правові домінанти міжнародно-правового дискурсу» міжнародно-правовий дискурс постає як система аксіологічних, антропологічних і онтологічних концептів, що універсалізують дискурсивний порядок.

Підкреслено, що комунікативна раціональність є частиною глобального процесу, спрямованого на позитивні національні перетворення у світі. Відносно значну роль у цьому відіграють такі складові, як вивчення інтересів сторін, уточнення позицій, аргументація, використання емоційно-експресивних елементів вербальної взаємодії, динамізм інтеракції на етапі визначення рамок «загальної формули» для додержання норм міжнародного права. Аналізуючи раціональний потенціал комунікативних практик на засадах міжнародного права, долаючи суперечності, зауважено, що МПД реалізується на основі рівноправності, гідності, взаємної поваги, поєднуючи наміри комунікантів до самовдосконалення і незмінної солідарності та співробітництва з іншими народами світу.

У підрозділі 3.2. «Правові стратегії подолання розбіжностей у намірах країн-комунікантів» викладені авторські позиції щодо стратегії як плану усунення тих відносин примусу у перемовному процесі, які приховано наявні у структурі комунікацій і перешкоджають досягненню поставленої мети. Підкреслено, що плани перемовин залежать від зовнішньополітичної стратегії держави, культури, ерудиції і досвіду учасників перемовин. Зі стратегією тісно пов'язана тактика, що є способом досягнення стратегії (мети).

Комунікативна раціональність вибудовується на стратегії відстоювання національних інтересів та подоланні форм комунікативного протистояння: образливих випадів щодо особистості у формі реплік приниження; наклепу; свідомого обману (фальшиві факти, фальшиві повноваження; застосування так званого обманного консенсусу); шантажу; насмішки; чуток; протистояння тактиці «розставляння фальшивих акцентів»; вибудовування протиповаги щодо тактики «висунення вимог в останню хвилину»; подолання тактики «зростаючих вимог»; протистояння тактиці «пакету» та ін. Відтак, комунікативний раціоналізм полягає

у мотивованому виборі адекватної правової стратегії і тактики застосування нормативних регулятивів співпраці, а не оборони.

Підрозділ 3.3. «Еволюційна сутність моделювання міжкультурного консенсусу і компромісу» узагальнює ще один стратегічний спосіб вирішення конфліктних ситуацій мирними засобами і методами завдяки тактиці результитування комунікативної раціональності через консенсус і компроміс.

У дослідженні виокремлені суб'єкти консенсусу і компромісу, до яких віднесені: окремі індивіди, різноманітні соціальні групи (юридичні особи), численні спільноти – народи і держави.

Зауважено, що принцип консенсусу «працює» через примирення, співробітництво і солідарність, хоч і не досягаючи повної єдності і гармонії, але долаючи антагонізм та імморально-неправову вседозволеність.

Компроміс оцінений у перемовному міжкультурному дискурсі як вербальна комунікативно-правова угода між учасниками перемовин, сформована на підставі розумних взаємних поступок, укладання яких відбувається у порядку, врегульованому нормами національного і міжнародного законодавства.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовані загальні підсумки аналізу теоретичних засад комунікативної раціональності у міжнародно-правовому дискурсі, узагальнені положення, що становлять концептуальну основу здійсненого дослідження.

1. *Визначення ключового поняття «комунікативна раціональність»* передбачає трактування способу вияву комунікатором здатності до мотивованого вибору збалансованих правових способів діалогової взаємодії, орієнтованої на взаєморозуміння, у рамках міжнародних інтеракцій з метою вироблення раціональних позицій у системі нормативних регулятивів співпраці країн, які враховують національні інтереси та керуються нормами міжнародного права.

Комунікативна раціональність у МПД набуває специфічних рис. Вона сформована на принципах свободи, справедливості і демократії. Складовими комунікативної раціональності є соціокультурні та правосвідомісні характеристики учасників МПД, функціональні особливості обміну інформацією, її перемовні інтенції та правовий потенціал їхньої реалізації. Міжнародно-правовий дискурс – це соціальний простір, в якому здійснюється комунікативно-правовий акт, призначений для фіксації, збереження, консенсуалізації і передачі юридико-значущих інформацій та реалізації конкретного перемовного результату.

2. *Здійснення соціально-історичного аналізу взаємозв'язків історичних та сучасних форм міжнародно-правової комунікації* з ідеями та умовами їх

сучасного функціонування засвідчує, що міжнародно-правовий дискурс, з одного боку, є результатом історичної еволюції, а з іншого, – він спричиняє постійну трансформацію комунікативних зв'язків на основі міжнародних правовідносин.

Пам'ятки національної історико-правової думки підтверджують, що правовий комунікативний акт і міжнародно-правовий дискурс були постійно змінними. Вони змінювалися разом із політичними, економічними, географічними та іншими умовами функціонування держави. Динаміка прагматичного контексту з філософсько-правового погляду полягала в тому, що комунікатори прагнули до відстоювання національних інтересів, справедливості. Кожна комунікативна стадія вибудовувалася на попередній, стаючи продовженням історично усталеного комунікативного акту, кроком до творення у перспективі міжнародно-правового дискурсу, що зобов'язував до взаємозв'язку на умовах сформованих традицій рівноправності і доцільності, покладених в основу сучасного міжнародно-правового дискурсу.

3. Аналіз антропологічно-правових та аксіологічно-правових основ міжнародно-правового дискурсу здійснено через домінантне розуміння права і правового дискурсу як результату суспільного розвитку, в якому здійснюються міжнародні взаємозв'язки у світі через вербальну практику, контекст її розгортання і різні форми взаємодії, керованої соціальною метою, що раціоналізує застосування аксіологічного, антропологічного підходів у побудові міжнародно-правового дискурсу, який має нормативний характер і виступає регулятором суспільних відносин.

Засадничо важливими у комунікативній раціональності є основні принципи міжнародного права: принцип суверенної рівності держав; принцип поваги до прав людини, принцип незастосування сили та ін..

4. Окреслення сучасних правових рамок міжнародної взаємодії у комунікативних процесах держав спонукало до встановлення фундаментальних національних ціннісних засад, визначених міжнародним правом меж очікуваної від міжнародної інтеракції ефективності взаємин. Простежено єдність загальнонормативного та комунікативно-ситуативного у юридичному регулюванні МПД. Правова результативність створюваного МПД оцінюється як досягнення максимально близького до очікуваного соціально корисного регулятивного впливу на міжнародні стосунки держав і народів. Для підвищення рівня комунікативної раціональності залишаються актуальними завдання правового удосконалення механізмів взаємообміну вимогами і пошуком швидких процедур їхнього втілення у практику перемовного процесу.

5. У встановлених модифікаціях ідеальної моделі МПД зазначено, що ідеальний дискурс – це такий комунікативний простір взаємодії, в якому беруть участь рівновідповідальні дисципліновані учасники, які через належно

аргументовані інтенції виходять на справедливе з позицій норм права рішення в узгодженні своїх державних та міжнародних інтересів. Ця функціональна мета є дещо відмінною від універсалізованої схеми ідеального дискурсу, яка передбачає таку комунікацію, що створює однакові (симетричні) умови вибору й здійснення мовленнєво-комунікативних дій для всіх учасників.

6. *Вивчення особливостей герменевтичного поля міжнародно-правової комунікації* підтверджене складністю у вирішенні суперечливих, колізійних проблем взаємостосунків держав, неоднозначністю та складністю розуміння і трактування як дискурсу, так і комунікації. Це пов'язано зі значною кількістю смислів текстів, які призводять до герменевтичних зміщень у тлумаченні подій, фактів, явищ. Способи обумовлення і передбачення такої неоднорідності смислів запобігають появі конфлікту комунікацій, подоланню принципових розбіжностей щодо застосування права не лише кожною країною, але й усіма учасниками перемовного процесу у міжнародному масштабі. Герменевтичне «уніфікування» дискурсів повинно ґрунтуватися перш за все на тому, що правовідносини, визнані законними в одній державі, визнаються іншою державою, якщо не доведено їхньої незаконності. Відтак актуалізується потреба і зростає питома значення уніфікованих норм права, спрямованих на зближення і взаємопроникнення національних систем права, які регулювали б сучасний процес взаємодії держав світу.

7. *Установленням критеріальних ознак правової ефективності міжнародно-правового дискурсу* підтверджено, що ефективність взаємозв'язків на рівні МПД позначається як правовими нормами комунікації, так і морально-етичними заходами. Показниками ефективності комунікації є інтереси держав (прагматичний аспект) та їхня правомірна поведінка (соціально-психологічний аспект), що результивує задоволеність або незадоволеність підсумками перемовин. Ступінь ефективності міжнародного дискурсу визначається рівнем додержання національних і міжнародних норм права у комунікативному процесі. На ефективність МПД впливають: соціальні цінності, міжнародно-правове регулювання, закономірності розвитку міжнародних відносин.

8. *Узагальнення особливостей втілення національно-правових домінант МПД у державотворчому процесі* переконує в тому, що не усталеними до кінця у практиці перемовників є домінанти розуміння, з одного боку, міжнародно-правового дискурсу із пріоритетами національного/ міжнародного права, в якому здійснюються міжнародні взаємозв'язки у світі, а з іншого – постійно змінного, подекуди цілковито непередбачуваного і навіть спонтанного через загальносвітові катаклізми чи збройні конфлікти.

9. *Втілення у комунікативну практику взаємин держав і народів правових стратегій подолання їхніх розбіжностей* простежується на рівні відстоювання національних інтересів щодо демократизації суспільства,

важливості реалізації в країні принципів верховенства права, засад рівноправності, гідності, взаємної поваги держав і народів із поєднанням ідеалів солідарності та співробітництва з іншими народами світу.

Нормативність стратегічно виправданої комунікації полягає у наявності мотиву пошуку комунікативної раціональності, у консенсусному урівноважуванні протиріч у семантиці дій перемовних сторін, у пошуку авторитетних союзників; володінні величезним обсягом інформації та варіативністю її добору із належною аргументацією у побудові взаємин; конструктивних інтеракцій щодо альтернативних шляхів взаємодії; демонстрації розуміння і спільності інтересів у роботі, спрямованій на реалізацію взаємовигідної мети.

10. *Еволюційна сутність моделювання консенсусу і компромісу на етапі відстоювання національних інтересів у взаємодії з іншими державами* полягає у наступному: комунікативна раціональність підтверджується тоді, коли домінують міжнародно-правові норми розв'язання конфліктів у правовій комунікації, скеровані на досягнення консенсусу, компромісу, подолання тиску, зневажання опонент-суб'єктів, ігнорування позицій співрозмовників та подолання інтенцій привласнення ними права втручатися в долю інших народів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Цибух О. Міжнародно-правові напрями міжкультурної комунікації у філософсько-правовому осмисленні / О. Цибух // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Сер. міжнародні відносини. – 2010. – Вип. 27. – С. 260–265.

2. Цибух О. Трансформація правової міжкультурної комунікації через парадигму О. Пахльовської / О. Цибух // Митна справа. – 2010. – С. 170–174.

3. Цибух О. деальна модель міжкультурної комунікації у праві / О. Цибух // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична. – 2010. – № 3. – С. 401–407.

4. Цибух О. Комунікативна раціональність у перемовинах із терористами : тези допов. міжнар. наук.-практ. конфер. 10 листопада 2006 року / О. Цибух // Вісник наук. товариства курсантів і студентів Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2006. – С. 171–172.

5. Цибух О. Міжнародно-правові аспекти комунікації та додержання прав і свобод громадян : тези наук.-практ. семінару 12 грудня 2008 року /

О. Цибух // Юридична наука та актуальні проблеми забезпечення прав людини. – Львів, 2008. – С. 18–20.

6. Цибух О. Міжкультурна комунікація : готовність до Євро-2012 : тези допов. V Міжвуз. наук.-практ. конфер. 6 листопада 2009 р. / О. Цибух // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. – К., 2009. – С. 82–83.

7. Цибух О. Правова міжкультурна комунікація у просторі полікультурного існування соціуму : тези II Всеукр. «круглого столу». 20 травня 2010 року / О. Цибух // Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти. – Львів, 2010. – С. 68–71 (у співавт.).

8. Цибух О. Реформування правоохоронної системи: комунікативно-правова модель : матеріали Всеукр. «круглого столу». 5 березня 2010 року / О. Цибух // Проблеми державотворення та правотворення в Україні. – Львів, 2010. – С. 176–180.

9. Цибух О. Теоретичний ресурс у вивченні мови фахового спрямування (міжкультурна взаємодія) / О. Цибух // Вісник Львівського університету. Сер. філол. Вип. 50. – Львів, 2010. – С. 368–370.

10. Цибух О. Глобалізаційно-геополітичні наміри України через призму міжнародно-правового дискурсу: ідеальна модель / О. Цибух // «Державотворення і правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування»: матеріали «круглого столу». 10 грудня 2010 р. – Львів, 2010. – С. 248–250.

АНОТАЦІЯ

Цибух О. В. Філософсько-правові засади комунікативної раціональності у міжнародно-правовому дискурсі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2011.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, присвяченим встановленню філософсько-правових засад комунікативної раціональності у міжнародно-правовому дискурсі, а також розробці науково обґрунтованих міжнародно-правових заходів, спрямованих на підвищення ефективності цього процесу.

Встановлено філософсько-правовий зміст комунікативної раціональності та схарактеризовано її сутність на рівні міжнародно-правового дискурсу.

Визначено філософсько-правовий контекст структурування українських комунікативних позицій у новому світопорядку, схарактеризовано правові рамки міжнародної взаємодії у перемовних процесах держав та окреслено

дискурс-онтологічні локалізації правового забезпечення геостратегічних шансів України.

Ключові слова: комунікативна раціональність, міжнародно-правовий дискурс, міжкультурна комунікація, ідеальна модель МПД, правова ефективність комунікативної раціональності.

АННОТАЦІЯ

Цибух Е. В. Філософсько-правові засади комунікативної раціональності в міжнародно-правовому дискурсі. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2011.

Диссертация является первым в Украине комплексным исследованием, посвященным определению философско-правовых засад коммунікативной рациональности в международно-правовом дискурсе, а также разработке научно обоснованных международно-правовых мероприятий, направленных на повышение эффективности этого процесса.

Установлено философско-правовое содержание коммунікативной рациональности и его сущность на уровне международно-правового дискурса.

Определено философско-правовой контекст структурирования украинских коммунікативных позиций в новом миропорядке, охарактеризованы правовые рамки международного взаимодействия в переговорных процессах государств, намечены дискурс-онтологические локализации правового обеспечения геостратегических шансов Украины.

В диссертации доминирующим определено понимание международно-правового дискурса как пространства, в котором совершаются международные взаимодействия в мире и функционируют тексты в самом широком смысле слова; описан в некоторой степени конфликтный характер международно-правового дискурса, обусловленного конфликтующими интенциями сторон на фоне усложнения глобально-цивилизационных процессов; акцентировано внимание на правовой коммуникации как объективно сформированной международным взаимодействием субъектов интеракции, направленной на обеспечение коммунікативной рациональности с целью координирования и урегулирования спорных международных вопросов, описаны приоритеты и целевые намерения понимания реального взаимодействия права национального и международного, сориентированных на национальные интересы в построении международно-правового дискурса; обобщено единство общенормативного и коммунікативно-ситуативного в юридическом регулировании международно-правового дискурса; изложены реконструированные коммунікативно-правовые подходы к международно-правовому регулированию межкультурной коммуникации на основании системного анализа исторического наследия международного права, взаимосвязи современного переговорного процесса с

традициями и обстоятельствами социально-исторического развития, проанализированы антропологические и аксиологические основы построения современного международно-правового дискурса.

В работе акцентировано внимание на том, что международное право как система иерархически сформулированных социально-юридических ценностей международного характера регламентирует практику реализации норм на основании признания взаимосвязи всех его субъектов, которые создают фундамент международного дискурса.

Исследование коммуникативной рациональности международно-правового дискурса построено на теориях Ю. Габермаса и С. Крымского. В частности, уделено внимание изучению герменевтического поля, в котором создаются противоречивые проблемные ситуации понимания как коммуникации, так и дискурса. Умение предвидеть неоднозначность смысла содействует преодолению принципиальных разногласий в ходе переговорного процесса. Сделан вывод о необходимости актуализации создания унифицированных норм права, направленных на сближение и взаимопроникновение национальных систем права, которые регулировали бы современные процессы сотрудничества стран мира.

К составным элементам, определяющим эффективность международно-правового дискурса, автор относит: международную мораль, международную толерантность, общегосударственную нормативную систему, полную открытость в коммуникативном акте. Показателями эффективности коммуникации являются интересы государств, а также их правомерное поведение.

Ключевые слова: коммуникативная рациональность, международно-правовой дискурс, межкультурная коммуникация, идеальная модель МПД, правовая эффективность коммуникативной рациональности.

ANNOTATION

Tsybukh O.V. Philosophical and Legal ground of Communicative Rationality in International Legal Discourse. – Manuscript.

Thesis for Candidate degree of Law Sciences. Speciality 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2011.

The thesis is considered to be the first complex study in Ukraine devoted to the formation of philosophical and legal grounds of communicative rationality in international legal discourse, and the development of scientifically international legal measures, aimed at increasing the effectiveness of this process.

The philosophical and legal concept of the communicative rationality is determined and its essence within the international legal discourse.

The philosophical and legal context of classification of communicative positions from the new point of view is defined, the legal frameworks of international interaction in nation's negotiative processes are characterized, and the discourse-anthological locations of legal maintenance of geostrategic chances in Ukraine are outlined.

Key words: communicative rationality, international rationality, international legal discourse, international communication, perfect model of international legal discourse, legal effectiveness of communicative rationality.

Підписано до друку 10.05.2011 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 82-11.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.